

Lisa Rolf

Lunds första stadsbibliotekarie

En historik av
Ingrid André

September 2012

Omslagsfoto: Per Bagge, Firma Per Bagges Fotosamling,
Universitetsbiblioteket, Lund.

© Ingrid André och Folkbiblioteken Lund

Varför Lisa Rolf?

Jag har länge varit intresserad av Lunds stadsbiblioteks historia. 1990 skrev jag en kort historik i anledning av att Stadsbiblioteket då funnits 20 år i huset på S:t Petri kyrkogata. Då stötte jag naturligtvis på namnet Lisa Rolf. Riktigt nyfiken blev jag först, när jag läste Ulrika Knutsons bok om kvinnorna kring Medborgarskolan vid Fogelstad, *Kvinnor på gränsen till genombrott*, där dök hon upp igen. Vem var hon, Lunds första stadsbibliotekarie? Vad hade hon för liv innan hon kom till Lund? Lisa Rolf kände Emilia Fogelklou väl, hennes bästa vänner i Uppsala var Greta Beckius, som tog livet av sig efter en tragisk och omtalad kärlekshistoria, och Ellen Landquist, syster till John Landquist. Lisa Rolf kom senare i livet att tillhöra folkbibliotekens pionjärgeneration. Hon skapade ett modernt folkbibliotek i Lund. Jag blev lockad att ta reda på mer.

Personen Lisa Rolf har efterlämnat få spår i de offentliga arkiven. Hos familjen finns dock ett litet arkiv, som innehåller brev och många vykort, en kopia av den till svåråtkomliga licentiatavhandlingen, diverse betyg och intyg, fotografier samt inte minst två små dagböcker.

Hennes ansökningshandlingar för tjänsterna i Helsingborg och Lund är försvunna ur arkiven. Men med hjälp av ansökningshandlingar till en tjänst som hon sökte 1930 och som finns i familjearkivet har det varit möjligt att rekonstruera utbildningsgång och anställningar.

För tiden som stadsbibliotekarie i Lund är givetvis, om inget annat anges, biblioteksstyrelsens protokoll huvudkällan.

Tack till Viveca Wessel, f. Rolf, brorsbarnbarn, fil. kand. och författare, som förvaltar familjearkivet, och till Gunnar Sandin, som varit bollplank och bistått med råd och synpunkter.

Denna lilla historik tillägnas Kerstin Osborne, Lunds tredje stadsbibliotekarie och min första chef.

Kerstin Osborne skapade den biblioteksbyggnad vid S:t Petri kyrkogata 6, dit stadsbiblioteket flyttade in 1970. 42 år fanns biblioteket i Stadshuset mitt emot domkyrkan, och 42 år har biblioteket funnits i sitt nuvarande hus !

Lund april 2012

Ingrid André

Stockholmsflicka och uppsalastudent

Under 1900-talets första decennier hade allt fler flickor tagit studentexamen, och allt fler av dem fortsatte med akademiska studier. Under samma period grundades många folkhögskolor och de gamla socken- och folkrörelsebiblioteken moderniserades. Här öppnade sig en arbetsmarknad för välutbildade kvinnor. Många anställdes som lärare på folkhögskolorna. Och en mycket stor andel av de nya, professionella bibliotekarierna var kvinnor, flera av dem fick ledande befattningar. Den första stadsbibliotekarien i Lund, Lisa Rolf, tillhörde denna pionjärgeneration.

Vem var hon? Hon var stockholmsflicka, född 1 december 1886, och uppsalastudent. Hennes far var en känd och framgångsrik stockholmsarkitekt – Ludvig Peterson (1853-1931)¹. Han var en av sin generations mest uppskattade och dugliga arkitekter och många av hans hus sätter fortfarande sin prägel på viktiga partier av Stockholm, där han huvudsakligen verkade. Exempel på hans byggnader är Veterinärinstitutet i Kräftriket, Strand hotell, flera bostadshus i tegel på Östermalm (bl.a. det numera rivna "Strindbergshuset" på Karlaplan) samt Konstnärshuset, det senare en på sin tid mycket uppmärksammas byggnad i italiensk stil.

Lisa Rolfs mor hette Anna Möller (1864-1934), var byggmästar-dotter och dessutom syster till den framgångsrike arkitekten Carl Oscar Möller (1857-1933)², under många år nära medarbetare till Lisa Rolfs far. Bland hans verk märks Johannes kyrka i Stockholm.

Lisa Rolf hade två syskon. En syster Carina (1892-1969), som utbildade sig till skolkökslärarinna, och en äldre bror, Bruno Rolf. Han blev förste statsmeteorolog och ledde under många år de geofysiska arbetena vid Abisko naturvetenskapliga station i Vassijaure. Hans dotter i andra giftet, Filippa Rolf (1924-1978)³,

1 *Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok. D.6. 1949.*

2 Källa: http://sv.wikipedia.org/wiki/Carl_M%C3%B6ller.

3 Filippa Rolf bodde i Lund, i Tullgatan nere i stadsdelen Nöden, i slutet av 1950-talet. Hon delade där lägenhet med översättaren Estrid Tenggren. "På dörren fanns dels en elegant graverad namnskylt, på vilken det stod ROLF i strama versaler, dels en om jag minns rätt handtextad lapp som det stod Tenggren på. Förklaringen kom under ett av samtalen: Estrid hade delat lägenheten med Filippa Rolf, ett namn jag vagt kände igen från antikvariatens lyrikhyllor, och stannat i Lund då Filippa

utbildade sig till bibliotekarie och gav ut fyra diktsamlingar innan hon så småningom flyttade till Cambridge, Mass., i USA. Hon blev där personligt bekant med Nabokov och hans hustru och hon blev en av dem som introducerade honom på svenska. Hennes översättning av *The gift*, på svenska *Gåvan*, kom ut på Bonniers 1965

Brodern Bruno hade två förnamn och hette alltså som ung Bruno Rolf Peterson. Enligt familjetraditionen ville fadern att barnen skulle få ett mer ovanligt namn än Peterson, och han gav dem därför efternamnet Rolf.

I maj 1905 tog Lisa Rolf studenten vid det privata Lyceum för flickor i Stockholm. Vårterminen 1882 hade de första flickorna vid denna välrenommerade skola avlagt studentexamen. En av skolans mest kända elever var Selma Lagerlöf som gick där ett år innan hon fortsatte till Högre Lärarinneseminariet.

Lisa Rolf skrevs in vid Uppsala universitet 1906. Hon tillhörde Stockholms nation. Anledningen till att hon inte, som sin bror Bruno, valde att läsa vid Högskolan i Stockholm var troligen att de ämnen hon siktade på inom humaniora/teologi vid den tiden inte erbjöds där. Högskolans naturvetenskapliga utbud passade däremot Bruno.

I maj 1910 blev Lisa Rolf fil.kand. med ämnena teoretisk filosofi, religionshistoria och konsthistoria. Hennes lärare i religionshistoria var Nathan Söderblom och i konsthistoria fick hon högsta betyg för John Roosval, vars stora intresse var medeltidskonst. Lisa Rolf kompletterade 1914 sin examen med betyg i grekiska.

Uppsalaåren

Kvinnor hade fått tillträde till studier vid universiteten från 1870-talet. Den första kvinnan i Sverige som avlade examen var Betty Pettersson, som 1874 blev fil.kand. i Uppsala.

flyttade till USA. Mer blev kanske inte sagt då, men så småningom klarnade konturerna av en kärlekshistoria som tiden inte tillät och som krävt mod och uppoffringar." (Jonas Ellerström, manus under arbete.)

Men de kvinnliga studenterna var mot seklets slut inte så många; under 1800-talet skrevs totalt 153 kvinnor in vid Uppsala universitetet. De hade ofta en besvärlig tillvaro. De kunde inte delta i studentnationernas fester och länge ifrågasattes om de fick bära studentmössa. Uppsala kvinnliga studentförening grundades 1892 för att ta tillvara studentskornas intressen och främja social samvaro.

Marta Ronne beskriver i en artikel i *Ergo*⁴ situationen för de kvinnliga studenterna:

Sakta steg emellertid antalet kvinnliga studenter inskrivna i Uppsala från knappa tre, fyra per termin på 1880-talet till mellan 25 och 45 per termin vid seklets slut. När Stockholmsstudenten och kyrkoherdedottern Ellen Landquist kom till Uppsala vårterminen 1905 fanns det 59 kvinnor inskrivna vid universitetet av totalt 1544 studerande. Omkring 1910 var de knappt 200. Även då tillhörde majoriteten av dem Stockholms nation. Ellen Landquist, syster till litteraturkritikern och filosofen John Landquist, samt hennes vänner Greta Beckius och Lisa Rolf förde en studenttillvaro olik den på Ellen Fries⁵ och Elsa Eschelssons⁶ tid. Antalet aktiviteter där kvinnorna kunde delta hade ökat betydligt. Studenternas idrottslokaler erbjöd gymnastik för kvinnor, Upsala Kvinnliga Studentförening och Kvinnliga diskussionsföreningen hade växt sig starka, de kvinnliga studenterna hade varje år ett eget Valborgsfirande, ja till och med en egen [land]hockeyklubb som bildades 1908.

Lisa Rolf blev alltså i Uppsala god vän med Ellen Landquist och Greta Beckius. Emilia Fogelklou, som kom till Uppsala ett år senare, blev mycket nära vän med de tre som senare kom att stå som symboler för "den första moderna studentskan". I Fogelklous memoarer *Barhuvad* skymtar Lisa Rolf vid ett par tillfällen. Fogelklou skriver (Fogelklou kallar sig för Mi i memoarerna):

4 *Ergo* 1999:2.

5 Ellen Fries var den första kvinnan som disputerade i Sverige. Året var 1883 och ämnet var historia.

6 Elsa Eschelsson, Sveriges första kvinnliga juris doktor. Trots erkänd begåvning och stöd även av manliga auktoriteter förvägrades hon på grund av sitt kön att bli professor. Striden var hätsk med personangrepp på Eschelsson. Hon tog sitt liv i mars 1911.

Tre andra unga kamrater bland Mis närmaste hörde mera till estethållet. Där var Greta Beckius, vars ännu otryckta självbiografi senare anförtrod- des åt Mi. Dit hörde också Lisa Rolf, den enda uppsalakamrat som hyste intresse för Mis filosofiska funderingar.

Genom kamning och utseende ansågs hon mycket likna Cléo de Mérode,⁷ den tidens pin-up-girl. En tänkare och frågare var hon av ärligaste slag.

Cléo de Mérode.

Lisa Rolf 1909.
Foto: privat ägo.

Dessa två, liksom Ellen Landquist, hade tidigt gett sig i kast med Weininger. De var erotiskt tilldragande och inne i sitt eget allvar, som både häm- made och öppnade livet framför dem i deras akademiska samtid. De kämpade under olika aspekter den nya kvinnans kamp, skarpt medvetet, också på det erotiska området.

Det är ingen överdrift att säga, att de med djupaste allvar gav sig in un- der de manliga arbetsmetoderna. De bar liksom dubbla bördor och ställde mot vartannat två olika arter av intellektualitet. Alla dog unga och en- samma⁸.

⁷ Cléo de Mérode (1875–1966), berömd fransk dansös, på sin tid en internationell sensation och en av sin tids mest fotograferade kvinnor. Hon porträtterades av många kända målare, till exempel. Degas, Toulouse-Lautrec och Klimt. 1903 besökte hon Stockholm och blev då intervjuad av den samlade stockholmspressen.

⁸ Emilia Fogelklou, *Barhuvad*, 1950, s. 82.

För trion Lisa, Greta och Ellen innehöll studentåren i Uppsala också många roligheter. De var aktiva i Kvinnliga studentföreningen (Greta Beckius blev vice ordförande) där det arrangerades uppläsningssaftnar och föredrag, skrevs och framfördes spex.

De gick med i studentskornas hockeyklubb och de deltog också i nationslivet⁹. Trion inlämnade till exempel torsdagen den 10 oktober 1907 kl 6.30 e.m. en spexartad hemställan till Stockholms nations förvaltningsutskott angående "... 50 kr i och för anskaffandet av tre snygga krukor för prydnad av nationslokalen med blommor samt 20 kr för innevarande läsår i och för anskaffandet av blommor och grönt, och förbinda sig undertecknade att, där est detta anslag beviljas, nedlägga all omsorg på anskaffandet och vården av dessa blommor samt att för övrigt ställa oss till efterrättelse de villkor, som Förvaltningsutskottet förelägger oss.¹⁰ " Hemställan beviljades i lika eleganta ordalag.

Kamraterna i Uppsala. Lisa Rolf står längst till höger. Snett framför henne i ljus klänning sitter Greta Beckius. De andra är oidentifierade, men en gissning är att John Landquist står ytterst till vänster och att hans syster Ellen sitter framför honom. Bilden kan dateras till åren 1906 till 1909.

Foto: privat ägo

9 Losman, Beata, *Kampen för ett nytt kvinnoliv*. 1980, s. 122- 123.

10 Kopia av skrivelsen i familjearkivet.

Key och Weininger

Debatten kring kvinnliga studenters vara eller icke vara verkar vid Lisa Rolfs tid i Uppsala ha mist mycket av sin kraft. Studentskorna hade hunnit utarbeta en egen jargong och egna strategier för att både kunna hävda och freda sig i studentmiljön. Nu var de sysselsatta med Den Nya Kvinnan och hennes jämställdhet med mannen på kärlekens och erotikens område.

Ellen Keys *Lifslinjer*¹¹ hade just kommit ut. Boken väckte stor uppmärksamhet med sina idéer om kvinnlig särart. Key argumenterade för att kvinnor besatt speciell förmåga till kärlek och omsorg. Kärleken i ett förhållande var avgörande för dess sedlighet.

Ungefär samtidigt, 1903, publicerades Otto Weiningers bok *Geschlecht und Charakter* (på svenska *Kön och karaktär*, 1903). Den blev en skandalsuccé och genast mycket debatterad, och med nutida ögon tagen på orimligt mycket allvar. Jag tar mig friheten att citera Ulrika Knutsons¹² beskrivning av Weiningers idéer:

Boken är kvinnoföraktets schvungfulla bibel, och den gjorde enormt intryck på samtiden. Den sammanfattar känsligt, med filosofiska anspråk, hela det intellektuella gods av hora-madonna-uppdelning som speglas i konsten. Strindberg jublade och kvinnorörelsen protesterade.

Kvinnliga studentföreningen i Uppsala arrangerade en stor offentlig debatt. Weiningers idéer höll sig dock segt kvar. Till exempel berättar Beth Hennings i sina memoarer¹³ att de kvinnliga studenterna fortfarande fem år senare trakterades med Weiningers idéer av sina manliga studentkamrater.

Weiningers bok utkom således bara några få år efter det att kvinnorna som på nåder och under stort motstånd hade släppts in på universiteten. De hade inte tillträde till alla fakulteter och de

11 Ellen Key, *Lifslinjer*, 1-3, 1903-06.

12 Ulrika Knutson, *Kvinnor på gränsen till genombrott*, 2004, s. 180.

13 Beth Hennings, *Resa genom sju sekel*, 1963, s. 93-95.

fick definitivt inga tjänster. De fick uthärda hån och förlöjliganden för att de hade fel kön och för att de var fel slags kvinnor. Frågan om – och i så fall hur – man kunde förena kärlek och frihet, familj och karriär blev akut för många kvinnliga studenter.

I *Barhuvad* beskriver Emilia Fogelklou i kapitlet "Dusten med Weininger" om hur hon ett helt år kämpade med honom.

En kärlekstragedi

En som inte lyckades reda ut hur hon skulle förena den andliga kärleken, jämställdheten och sedligheten med fysisk kärlek var Lisa Rolfs goda vän Greta Beckius, vars liv fick ett tragiskt slut.

Greta Beckius mötte Ellen Landquists bror John¹⁴ 1906, de blev blyxtförälskade och inledde ett förhållande, en relation där hon förväntade sig andlig och intellektuell gemenskap och kyskhet, medan han också förutsatte fysisk kärlek. Förhållandet pågick av och till under flera år. Under tiden träffade John också andra kvinnor (till exempel Maria von Platen), och 1910 gifte han sig med Elin Wägner. Greta hade en kort affär med Lisa Rolfs bror Bruno. Bruno var parallellt djupt involverad med en kvinna, som han aldrig kunde få, och samtidigt under en kort tid älskare till den blivande författaren Tora Dahl. 1910 bröt Greta helt med Landquist och fick därefter ett nervsammanbrott.

Greta Beckius. Bilden är förmodligen från 1910 eller 1911.

Original i Göteborgs universitetsbiblioteks samlingar.

14 John Landquist 1881-1974, litteraturforskare och kritiker, professor i pedagogik och psykologi i Lund 1936-46.

Emilia Fogelklou berättar¹⁵ hur hon kom hem till Greta, som satt apatisk och vägrade att låta någon röra vid henne. Väninnorna Lisa och Ellen var också där för att trösta. Men med dem kunde Greta ju inte prata, troligen visste de då inte om sina bröders roll i hennes kärleksaffärer. När Greta sedan fick veta att Bruno i december 1911 gift sig i Paris, så får hon en chock. I januari 1912 tar hon sitt liv genom att skjuta sig.¹⁶

Märkligt nog har Bruno Rolf skildrats både av Greta Beckius i hennes ofullbordade och otryckta nyckelroman *Marit Grene* (där också John Landquist porträtteras) och av Tora Dahl¹⁷ i *Brevet till Leonard*. Av båda beskrivs han som en känslig och sympatisk älskare, inte som den kvinnotjusare mitt korta referat kan ge intryck av. Tvärtom, i *Förvandlingar* konstaterar Dahl att "han var helt fri från den vanliga manliga överlägsenhetskänslan gentemot kvinnor."¹⁸

1910 – året för Beckius' sammanbrott – var Lisa Rolf klar med sin examen, men fortfarande kvar i Uppsala. Tragedin måste ha satt djupa spår i hennes livssyn.

15 Emilia Fogelklou, *Barhuvad*, s. 82.

16 Referat av det invecklade händelseförloppet efter Beata Losman, *Kampen för ett nytt kvinnoliv*. 1980.

17 Tora Dahl, *Brevet till Leonard*, 1972. År 1910 reste Bruno till Paris på ett stipendium. Där träffade han författaren Ain'Elisabet Pennanen (1881–1945) på en konstnärsfest. De gifte sig och fick en son, Mirco, som föddes i Helsingfors dit Pennanen återvände för att skriva. Mirco växte upp i farföräldrahemmet i Sverige. Han blev sedermera pansarofficer med överstelöjtnants grad, bland annat på P7 i Revinge, och deltog i svenska FN-bataljonen i Gaza med flera internationella uppdrag. Tora Dahl beskriver i *Förvandlingar* (1976) hur Bruno söker upp henne för att fråga om hon ville ta hand om pojken och uppfostra honom. Då Bruno 1918 gifte om sig med Dagmar Rappe överenskoms det att Mirco skulle stanna hos farföräldrarna. Filippa Rolf är Brunos dotter i andra giftet.

18 Tora Dahl, *Förvandlingar*, 1976, s. 78.

Ellen Landquist tillhörde från 1910 Svenska Dagbladets redaktion. I en biografi om Elin Wägner¹⁹ beskrivs Ellen som "söt, känslig, livlig och med stor dragningskraft på män ... som en blandning av glitter och grubbel". Ellen publicerade romanen *Susanne*²⁰ där hon gestaltar problemen kring kärlek, jämställdhet och intellektuellt utbyte i en relation och sökandet efter den *hela* mannen – så som hon sett det i verkligheten. Men det är inte en nyckelroman.

Ellen Landquist dog ung, 1916 avled hon i perniciös anemi.

Arbete och framtid

De arbetstillfällen som på 1910-talet stod till buds för en kvinnlig akademiker var begränsade, i synnerhet för humanister. Kvinnliga läkare kunde öppna privatmottagning och jurister kunde vara privatpraktiserande. Men statliga tjänster, till exempel vid statliga (pojkläroverk, öppnades inte för kvinnor förrän 1918, vilket betydde att kvinnliga akademiker endast kunde få lärartjänster vid de få högre, privata skolorna för flickor och vid folkhögskolorna. 1900-talets första årtionden var en period med stort intresse för folkbildning, vilket bland annat resulterade i att många folkhögskolor startades.

Lisa Rolf var alltså klar med sin grundexamen 1910 och hon kompletterade den med grekiska 1914. Hon ville fortsätta sina studier. För att försörja sig under åren från 1910 till 1921 tog hon lärarjobb på diverse folkhögskolor, bland annat Jakobsberg och Hampnäs, samt landade slutligen på Hvilan.

19 Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder, *Amason med två bröst*, 1977, s. 215.

20 Ellen Landquist, *Susanne*, 1915. Ansedd som den första "studentskeromanen".

Hon höll också kontakt med sina uppsalavänner. Under perioden skrev hon några få recensioner i kvinnotidskrifterna Hertha och Tidevarvet och fungerade som bildredaktör för det 1916 av Emilia Fogelklou i två delar utgivna praktverket *Ur fromhetslivets svenska historia*²¹. Fogelklou skriver ett erkännande på titelbladets baksida:

Det för ett medeltidsarbete så väsentliga illustrationsurvalet är här till större delen ombesörjt av Fil. kand. Fröken Lisa Rolf, som också svarat för texten under bilderna samt även eljest med råd och dåd bistått förf.

Planerna på högre studier, att ta en fil. lic. överger Lisa Rolf inte. Man hittar henne inskriven omväxlande i Uppsala, Stockholm och Lund. 1919 finns hon i Lund, går på högre religionshistoriska seminariet²² och möter som lärare Edv. Lehmann och Martin P:son Nilsson. Hon tenterar i antikens historia för P:son Nilsson i december samma år

Det finns ett brev från Lisa Rolf till Emilia Fogelklou²³ från 18 maj 1920, där hon beskriver sin livskänsla och sina studier. Jag citerar det i sin helhet:

Kära Vesle!

Tack för uppruskningen!

Jag hade tänkt bli härnere öfver sommaren och hösten, men nu blir det annat. Det har gått med mig som i dina värsta aningar: jag har fastnat, dock mindre för Lehmann än för Martin Nilsson och filologerna. Vi ha haft högre seminarier på grekisk religionshistoria – en helt ny värld – källorna och den enkla fantasilösa sanningen. Föreläsningar i samma ämne och anda. Dessemellan Lehmanns öfverblickande fantasi och urusla seminarier.

Hvarför jag inte skrivit? Kanske för att det varit för mycket. Jag har väl inte heller alltid haft hufvudet öfver vattnet. Har fått det allra lifligaste intryck af att jag börjat alltsamman i fel ända och att det aldrig kan vändas på rätt köl riktigt.

21 Emilia Fogelklou, *Ur fromhetslivets svenska historia*, 1-2, 1916-1

22 Här möter hon Ivar Harrie (1899-1973), Lundagårdsredaktör, journalist, chefredaktör för Expressen.

23 Göteborgs universitetsbibliotek, Kvinnohistoriska samlingarna, Emilia Fogelklous samling A1.

Så är det bara att bita ihop tänderna. Nå, det är glädje också, öfver alla människor, som gå den raka vägen och inte ha en aning om att det kan finnas en annan möjlighet. Men problemet är där ju, hur de hopade intrycken skola bli till erfarenhet, min erfarenhet, min orientering. Till handling. Spridda drag träda stundom fram i stark belysning, men det är som om världshistorien skulle behövas för att göra det hela till verklighet. Jag antar, att det är höga vederbörandes afsikt att skolundervisningen skall ge ett sådant resultat åt hvarje medborgare i present för lifvet. Kanske lyckas det också; där inte de sofvande erfarenhetsstormarna pressats alltför djupt in i de ingångar som smärtan bevakar. Hvad mig beträffar vet jag åtminstone, att jag lefde på ett helt annat plan än det skolarbetet rörde sig på. Och att jag först nu så småningom börjar fatta att kulturen är en angelägenhet, som rör oss på det allra påtagligaste. Men jag vet också, att jag för denna erfarenhet ingen anklang skulle få hos dem jag vuxit upp ibland, så absolut utan perspektiv är hela de människornas värld. Jag behöfver ju bara peka på det talande faktum, att de i grunden anse sig vara bildade människor tack vare den skolundervisning de fått en gång för mer eller mindre länge sedan.

Nej, nu är jag led. Du kan i alla fall förstå, att Lund är en genomgripande erfarenhet för mig. För att tala sakligt: min afhandling eller rättare en del af den, som jag fick ventilerad på Martin Nilssons seminarium före påsk, befanns innehålla rena fantasier. Så första dag efter påsklofvet – de dagarna vill jag inte ha igen – gick jag till profeten och fick ett nytt och för en gångs skull begränsadt ämne: "Grekernas väderleksmagi", som jag nu samlar material till. En af de sista dagarna i maj skall jag till M.N. med detta, så ger han mig några linjer. Han är mer än makalös – det är dock inte hans lärjunge jag är egentligen – fast i verkligheten. Lehmann har delat upp kursen i tre tentamina åt mig. Den första ville jag ha i september, få se hur det nu går.

När får jag träffa dig? Är du kvar på J-g, när jag kommer dit? Eller hur går annars dina vägar? Signe²⁴ träffade jag ett ögonblick söndag åtta dagar sedan. Nu skall du hälsa till Ingrid Petander²⁵, jag minns henne sedan Upsala. Och skrif om du orkar. Hilma Borelius²⁶ har berättat om dina ögon.

Din Lisa Rolf

24 Signe Fredholm (1885-1969), kväkare, författare, fredsaktivist och medlem i Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

25 Ingrid Petander startade 1919 tillsammans med sin man Karl Petander Jakobsbergs folkhögskola, där Lisa Rolf under en kort tid var lärare.

26 Hilma Borelius blev 1910 i Lund Skandinaviens första kvinnliga docent i litteraturhistoria.

Lisa Rolf strävar vidare med sina studier, I maj 1922 godkänns hennes lic.avhandling *Den grekiska väderleksmagien*²⁷, och ungefär samtidigt tenderar hon för P:son Nilsson i grekisk-romersk religionshistoria. Hon fortsätter sina studier under många år, även sedan hon blivit stadsbibliotekarie. 1927 tenderar hon i Stockholm för Tor Androë²⁸ för betyget berömlig i religionshistoria. Sin fil.lic-examen tar hon ut först 1928 vid Stockholms högskola.

1921 lämnar Lisa Rolf Lund, men återfinns som lärare på en sommarkurs på Hvilans folkhögskola, där hennes syster Carina samtidigt tillträdde en tjänst som hushållslärare. På Hvilan får Lisa Rolf ta hand om biblioteket, och hon får också delta i en veckolång kurs i biblioteksskötsel med bibliotekskonsulenten Knut Tynell från Kungl. skolöverstyrelsen som kursledare. Undrar om det inte är detta som får henne att överväga biblioteksbanan? Hon skriver in sig vid Lunds universitet 1923, men samma år får hon anställning som extra biträde vid Helsingborgs stadsbibliotek. Hon kommer att stanna här till 20 september 1925.

Helsingborg

Helsingborgs stadsbibliotek hade 1922 kunnat flytta in i större lokaler, en ombyggd banklokal nära Kärnan. Man erbjöd nu sådant som sagostunder, vandringsbibliotek och föreläsningar i samarbete med Lokala föreläsningsföreningen. Personalen omfattade en bibliotekarie, en amanuens och sex extra biträden. Öppna bokhyllor (i motsats till de traditionella stängda bokskåpen) var en självklarhet.

Lisa Rolf gjorde uppenbarligen väl ifrån sig, eftersom bibliotekarien Stina Callmer insåg hennes kompetens och utan styrelsens hörande raskt flyttade upp henne i en högre avlöningsklass. Om detta blev det bråk i biblioteksstyrelsen, vilket kan utläsas i protokollen. Men Lisa Rolf fick sin säkerligen välförtjänta löneförhöjning.

27 Ej på bibliotek, men en handskriven kopia finns i familjearkivet.

28 Professor i religionshistoria, känd för sina böcker om Muhammed och om sufism. Senare biskop i Linköping.

Att hon lyckades väl med sitt uppdrag framgår också av det tjänstgöringsbetyg som gavs henne, när hon sade upp sig och slutade. Lisa Rolf hade då tjänstgjort vid Helsingborgs stadsbibliotek 1 november 1923 – 20 september 1925, cirka sju timmar dagligen. Hennes huvudsakliga sysselsättning var bokurval och ämneskatalogisering. Stina Callmer beskriver i hennes tjänstgöringsbetyg hennes kvalifikationer som "utmärkt omdömesförmåga, ovanligt omfattande litteraturkännedom, stor noggrannhet och plikttrohet ... synnerligen lämplig för biblioteksarbete".

Råå

Under sitt sista år i Helsingborg blir Lisa Rolf också anställd av det lilla biblioteket i Råå (utanför Helsingborg). Hon arbetade endast fyra månader där, innan hon återvände till Lund.

Hennes tid som bibliotekarie i Råå var alltså kort, men dessa fyra månader blev helt avgörande för bibliotekets framtida utveckling.²⁹ Hon påbörjade bland annat den katalogisering som sedan fortsattes av Stina Callmer, stadsbibliotekarie i Helsingborg. Lisa Rolf tycks nu ha bestämt sig för biblioteksbanan, och slutade i Helsingborg för att genomgå yrkesutbildning. Hon antogs, som en av 78 sökande till 35 platser, till den första längre kursen för utbildning av bibliotekspersonal vid de större folkbiblioteken. Den anordnades av bibliotekskonsulenterna vid Kungl. skolöverstyrelsen 18 januari – 15 maj 1926. Senare samma år går hon s.k. provtjänstgöring vid Lunds universitetsbibliotek.

SAB och IFLA

1915 hade Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB) bildats. Konstituerande möte hölls i Lund, i Lilla salen på Akademiska föreningen. Avsikten med föreningen var att verka för utveckling av svenskt biblioteksväsen. Det sextiotal intresserade som samlades var bibliotekarier från olika bibliotekstyper, både folkbibliotek

29 Åsa Rausing-Roos, *När biblioteket kom till Råå* (i Museitidningen medlemsblad för Råå museiförening 1998:1).

och forskningsbibliotek. Noteras kan att dåvarande föreståndaren för stadsbiblioteket i Lund, Robert Hansson, deltog. (Föreningen finns än idag, men heter nu Svensk biblioteks förening.) Föreningens tidskrift, Biblioteksbladet, startades 1916. De första åren hölls SAB's årsmöten gärna i anslutning till något nytt bibliotek – det tillkom ganska många under mellankrigstiden.

Sommaren 1924 blev det Helsingborgs tur att besökas av årsmötet. Inför detta evenemang ville biblioteksstyrelsen naturligtvis visa upp ett modernt bibliotek. Bland annat ville man raskt göra färdig en fullständig ämneskatalog, ett uppdrag som blev Lisa Rolfs huvudsakliga arbetsuppgift i Helsingborg.

I samband med årsmötet ordnades också en utflykt till danska centralbibliotek. Lisa Rolf deltog och rapporterade om resan i en artikel i Helsingborgs Dagblad.³⁰ Förutom biblioteken i Helsingör, Sorø och Kalundborg besöktes också Københavns Kommunebibliotek. Lisa Rolf är imponerad av vad hon ser och sammanfattar:

Summan av intrycken från den danska studieresan är en stark känsla av att man där, trots att folkbibliotekstanken knappast sett två decennier, redan arbetar målmedvetet efter klara linjer. De mindre centralbiblioteken i landsorten stå varken tekniskt eller i avseende på den personliga insatsen tillbaka för de större ... Påfallande är också, vilken framträdande roll facklitteraturen, den av danskarna s.k. "oplysende Literatur", spelar.

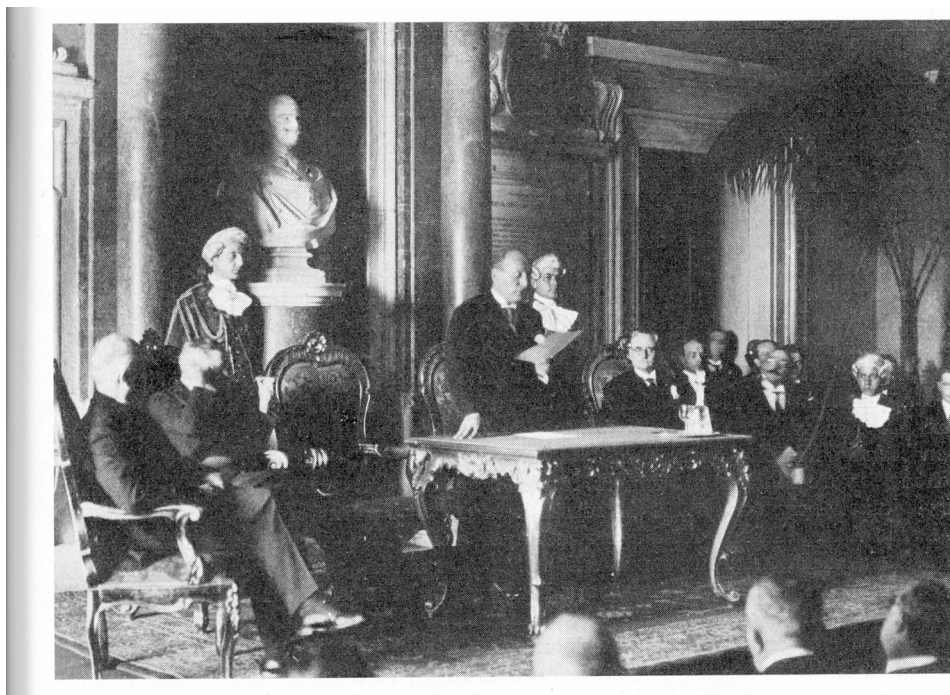
I samband med att hon bestämde sig för biblioteksbanan engagerade sig Lisa Rolf i SAB. Under årsmötet sommaren 1924 mötte hon personligen flera av den tidens ledande bibliotekspersoner; konsulenterna på Skolöverstyrelsen och ett flertal prominenta bibliotekschefer.

Hon började också skriva recensioner i Biblioteksbladet, den första 1926. Trots sin gedigna kompetens inom ämnesområden som konsthistoria och religionshistoria tilldelades hon endast enklare underhållningslitteratur för bedömning.

30 *Helsingborgs Dagblad* 29 juni 1924.

Man kan se att "hennes" ämnesområden redan är upptagna av mer etablerade recensenter, ofta professorer och bibliotekschefer. Lisa Rolf höll fast vid sitt engagemang i SAB. Den 15 – 30 juni 1929 (då hon var stadsbibliotekarie i Lund) deltog hon som svensk delegat i det första stora internationella biblioteksmötet i Rom, arrangerat av International Federation of Library Associations (IFLA).

I skuggan av att Nationernas Förbund bildades efter första världskriget många organisationer för internationellt samarbete. IFLA hade formellt konstituerats den 30 september 1927 i Edinburgh. En av de drivande var den svenska riksbibliotekarien Isac Collin. Italien hade erbjudit sig att stå som värdland för det första ordinarie mötet därefter. Deltagarna – ca 800 personer från 25 olika länder – samlades i Rom och mötet öppnades högtidligt på Capitolium av Mussolini.

Mussolini inviger IFLA-kongressen. Mussolini invigningstalar. Vid sin sida har han bland andra senatoren greve Cippico, som fungerade som kongressens ordförande. Mussolini hade kommit till makten genom ett omfattande valfusk 1924, och var när kongressen hölls i färd med att införa fascistisk diktatur i Italien.

Bibliotekskonsulenten Fredrik Hjelmqvist skrev en utförlig rapport i *Biblioteksbladet*.³¹ Trots den stora gästfriheten, de imponerande utflykterna till konstskatter, inkunabler och handskrifter i biblioteken i Venedig, Neapel, Florens med flera städer är han inte riktigt nöjd.

31 *Biblioteksbladet* 1929, s. 241-244.

Han skriver:

Av de egentliga kongressförhandlingarna förmodar jag däremot, att de flesta väntat sig mera. Saknaden av ett överskådligt program, det oerhörda hopandet av föredragsämnen, som gjorde att i vissa sektioner varje föredragshållare endast kunde få fem minuter till sitt förfogande och att man kunde höra sektionsledare uttala sin glädje över varje talare, som ej fanns närvarande (i en hel del fall säkert därför att han ej fått uppgift om var och när han skulle tala), allt detta gjorde att det var synnerligen svårt att hålla uppe intresset för förhandlingarna. I sanningens namn bör man emellertid tillägga att det nog inte var dessa förhållanden ensamt, som inverkade slappande på kongressintresset och som gjorde att åhörarantalet i de olika sektionerna så hastigt decimerades. Rom var i sig en ytterst svår konkurrent till den kongress, som samlats där.

Biblioteken vid början av förra seklet

De två första decennierna på 1900-talet var en period av stora förändringar för folkbiblioteken. I lagen om den obligatoriska folkskolan från 1842 hade det också stadgats att för läskunnighetens upprätthållande borde det inrättas bibliotek för "folket". Så skedde också på många håll; de gamla sockenbiblioteken utgör en av folkbibliotekens rötter i Sverige. Mot 1800-talets slut växte sig folkrörelserna starka – främst arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen. Här fanns ett starkt engagemang för bildning och utbildning. Man arrangerade föreläsningar, man ordnade ambitiösa studiekurser och man skapade på sina håll egna bibliotek. Folkrörelserna var en annan av folkbibliotekens rötter. En tredje rot var de föreläsningsföreningar och lånebibliotek, som skapades genom socialt medvetna borgares och akademikers engagemang i "bildningsfrågan". De olika framväxande biblioteken kom att utgöra en brokig skara, i många städer utvecklades parallella bibliotekssystem.

Ugglan

På 1920-talet fanns i Lund tre, för att inte säga fyra, parallella bibliotekssystem: stadsbiblioteket, Lunds arbetarbibliotek och studie-cirkelbiblioteken. Dessutom fanns Universitetsbiblioteket, men möjligheten att nyttja det var strikt förbehållet lärare och studenter vid universitetet. Lunds stadsbibliotek föddes noga räknat som ett sockenbibliotek.³² I december 1864 beslöt kyrkostämman att tillsätta en Biblioteksdirection och i januari 1865 startades verksamheten, med lokal i pastorsexpeditionen.³³

Gamla pastorsexpeditionen 1926. Huset revs för att 1928 ge plats åt en förvaltningsbyggnad för Domkyrko- och Allhelgonaförsamlingarna.

Foto: Per Bagge, Firma Per Bagges Fotosamling, Universitetsbiblioteket, Lund.

Där höll man till fram till 1870, då man fick förfoga över en vindslokal i Södra skolan (nuvarande Vårfruskolan). 1881 flyttade man ner i ett klassrum. Skötseln av biblioteket gick till en början på tur mellan direktionens medlemmar, men i och med flytten till Södra skolan engagerade sig en av skolans lärare, Robert Hansson. Hansson fortsatte att förestå biblioteket även efter sin pensionering 1907. Han avgick först vid 80 års ålder 1927, då Lisa Rolf tillträdde.

³² Ingrid André, *Från Krafts torg till S:t Peter. Nedslag i Lunds stadsbiblioteks historia*, 1990.

³³ Det vill säga Gamla pastorsexpeditionen vid Krafts torg,

År 1900 eller möjligen 1901 erbjöds biblioteket lokaler i det nybyggda församlingshemmet Ugglan vid Södra Esplanaden. Hur det kunde gå till när man lånade där finns det en beskrivning av i Byahornet.³⁴

Hanna Larsson berättar:

Det gällde att komma snabbt fram till en bokdisk, som skilde bibliotekarien från låntagare. Allmänheten fick aldrig lov att komma in bland bokhyllor och själv välja ut sina böcker. En bokkatalog, som herr Hansson utarbetat, utgjorde ett obligatoriskt kartotek, som varje låntagare inköpte till ett pris av 50 öre.

... På katedern låg den "räkenskapsbok" vari antecknades utgående och återlämnade lån. Man fick låna två böcker varje gång, tills man av Hanssons ansågs som en hederlig person, då låneböckernas antal kunde ökas upp till åtta. ...

Vid lån sade man upp numret i den önskade boken – dock aldrig förrän den lille åldrige herrn med melankolisk röst framställde frågan: "O de' skulle vara?" Frågan upprepades ständigt till var och en i kön. Till medhjälpare i "affären" hade Hansson sin egen goda maka Minna Hedvig. Hon var liten och spenslig till natur men mycket kvick och vig i rörelserna, då det gällde att flytta runt bokstegen från hylla till hylla, allt efter kundens begär efter böcker. ... Oftast hörde man då: "Den e inte inne" nytt nummer från kön - den e inte inne – nytt nummer, den e inte inne, jo, den e inne. Det lät nästan som dagens moderna telefonsvarare: "Var god o vänta."

Under de första åren fanns inga pengar till bokinköp, biblioteket litade till gåvor och donationer. Senare fick man blygsamt anslag av kyrkostämman. Den som ville låna måste också betala en terminsavgift och dessutom alltså en slant för det tryckta kataloghäftet och för de då och då utkommande supplementen.

34 Hanna Larsson, *Lunds stadsbibliotek. Minnen från gamla Ugglan*, (i Byahornet 1975:1, s. 6–8).

År 1900 tröttnade kyrkostämman på att betala och biblioteket vände sig till stadsfullmäktige, som nu var moget för åsikten att "stadsbiblioteket icke torde vara att anse såsom någon till folkskoleundervisningen hörande anstalt". Folkskolan var nämligen fram till 1909 en kyrklig angelägenhet. Biblioteket beviljades ett årligt anslag om 500 kr, vilket ungefär motsvarar 25 000 kr idag.

Församlingshemmet Ugglan. Huset står kvar och är fortfarande församlingshem.
Foto: förf.

Arbetarbiblioteket och studiecirkelbiblioteken

1892 tillkom ett nytt bibliotek i Lund. Efter ett inspirerande föredrag av självaste August Palm³⁵ startades Arbetarbiblioteket av ett antal lokala fackliga organisationer. Biblioteket finansierades genom att fackföreningarna betalade kollektiva låntagaravgifter, den enskilde lånade gratis. Endast medlemmar fick låna.

35 "Mäster Palm" (1849-1922), socialdemokratisk pionjär och agitator.

Biblioteket – eller snarare boksamlingen – placerades först i skraddaren J. Hallins hem på Stora Södergatan. 1894 flyttades det till Arbetarringens hus i Råbygatan 13 – nu hos muraren H.A. Holmgren – och från år 1900 fanns slutligen biblioteket i Folkets hus. En låntagare berättar:

Jag började gå till biblioteket då jag var 9 år. Jag lånade i fars namn, det var ju ett bibliotek för vuxna.

När man kom till biblioteket, gick man in från gaveln från Magle Lilla Kyrkogata, där restaurang Spisen nu ligger. Man lämnade in sin förprickade önskelista vid disken, en skiva som fälldes ner i dörren mellan väntrummet och bibliotekslokalen. Man fick inte gå in i själva biblioteket och se på hyllorna. ... Att gå på biblioteket var att gå på Arbetarbiblioteket. Stadsbiblioteket fanns då på "Ugglan". Där regerade en pensionerad folkskollärare, som kallades "Skrubban". Han var mycket sträng, man fick inte ens viska.³⁶

Lunds arbetarbibliotek. Biblioteket flyttade så småningom in i detta hus, som sedan länge är rivet. Idag ligger restaurang Spisen här.

36 Källa, foto och citat ur Karin Jeppsson, *Arbetarbiblioteket i Lund 1892–1927*, 1980.

Varför ansågs det att det behövdes ett alternativ till stadsbiblioteket? Det var inte unikt för Lund att arbetarrörelsen skapade egna bibliotek, det gjorde de andra stora folkrörelserna också vid denna tid. För Lunds del var svaret troligen att sockenbiblioteket/stadsbiblioteket inte svarade till folkrörelsernas behov. Bokvalet var bristfälligt. Den aktuella samhällsdebatterande och samhällskritiska litteraturen saknades på det hela taget. Av skönlitteratur fanns klassikerna i viss utsträckning medan exempelvis de radikala 80-talisterna lyste med sin frånvaro. Barnböcker saknades. Stadsbiblioteket var mindre intressant för en progressiv rörelse på väg mot samhällsömdaning.

Utbildning i form av kurser och föreläsningar var något som alla folkrörelser prioriterade och organiserade. Studiecirkeln är en "upppfinning" som föddes i denna studiemiljö.

Det skedde faktiskt i Lund, officiellt 1902. "Uppfinnaren" hette Oscar Olsson.³⁷

I IOGT:s tidning *Reformatorn* beskrev han 1902 sitt pedagogiska experiment 1899-1902 med att kombinera läse-cirkel, studiekurs och lånebibliotek. Studiecirkeln var född! IOGT:s första studiecirkelbibliotek finns idag på Stadsbiblioteket. Med årens lopp uppstod en brokig flora av små studiebibliotek, utan någon egentlig samordning.

37 Oscar Olsson, vanligen med tillnamnet "med skägget" (1877–1950), godtemplare, socialdemokrat, skolpolitiker och riksdagsman.

IOGT:s första studiecirkelbibliotek. Detta skåp innehåller böcker från IOGT:s första studiecirkelbibliotek. Det skänktes till Stadsbiblioteket av Samarbetskommittén för alkohol- och narkotikaupplysning i Lund. Foto: förf.

Visionen om det moderna biblioteket

Folkbibliotekens roll i folkbildningen var något som diskuterades livligt under 1900-talets första decennier, i Sverige och i världen. Till Sverige kom inspirationen främst från amerikanska förebilder. Pionjär och inspiratör var Valfrid Palmgren³⁸, som varit på studieresa³⁹ i USA och som i ett par skrifter presenterade en vision av hur ett modernt bibliotek borde vara. Man borde skapa bibliotek för alla samhällsklasser (*public libraries*), de borde finansieras av offentliga medel, man skulle satsa särskilt på barnens läsning, biblioteken skulle ha stora läsrum (vanligt folks trångboddhet var stor) och omfattande handboksamlingar. Ett modern bibliotek måste också vara mycket öppet – och, viktigast av allt, ha utbildad personal till besökarnas tjänst.

Biblioteken skulle finansieras av det allmänna, men givetvis skulle de vara avgiftsfria för den enskilde.

Valfrid Palmgren. Förutom att vara kvinnan bakom den första svenska biblioteksförfattningen inrättade hon i Stockholm 1911 Nordens första barn- och ungdomsbibliotek. År 1916 blev hon lektor i svenska vid Köpenhamns universitet. Också här var hon pionjär, eftersom hon var den första kvinnan som fick ett lektorat vid universitetet. Hon gifte sig i Danmark med professor Jon Munch-Pedersen.

Valfrid Palmgrens idéer låg rätt i tiden och hon fick nästan omgående i uppdrag att formulera en svensk biblioteksförfattning,⁴⁰ som antogs 1912.

38 Myrstener, Mats, *Hon fyllde biblioteket med ljus och luft*. (i *Dagens Nyheter* 8 mars 2012).

39 Till exempel Valfrid Palmgren, *Bibliotek och folkuppfostran*, 1909.

40 *Förslag angående de åtgärder som från statens sida böra vidtagas för främjandet af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige*.

I författningen stipulerades att statsanslag kunde utgå till ett folkbibliotek eller folkbibliotekssystem i varje kommun, samt till en kommuns samtliga studiecirkelbibliotek som var anslutna till en riksomfattande organisation med minst 20 000 medlemmar. Det var i detta läge som ABF bildades. Stödet var utformat så att det skulle uppmuntra koncentration och samgående av bibliotek i en kommun. Statsanslaget för folkbibliotek var högst 400 kr, och erbjöds i form av att man fick välja böcker ur en centralt sammanställd lista.

Kungl. Skolöverstyrelsen utsågs till central statlig myndighet för biblioteksfrågor. Till denna myndighet knöts de s.k. bibliotekskonsulenterna, vars allmänna uppdrag var att främja och stödja utvecklingen av folkbiblioteken. Det var bibliotekskonsulenterna som sammanställde ovan nämnda boklista. Man började också organisera utbildning, längre och kortare kurser, för dem som arbetade på biblioteken.

Den första kurs, som riktade sig till bibliotekspersonal vid större bibliotek, ägde rum våren 1926 och varade i fyra månader. Bland eleverna i den första kursen finner vi Lisa Rolf.

Nya idéer även i Lund

Möjligheten att erhålla statsbidrag gjorde att politikerna även i Lund började fundera på hur stadens biblioteksverksamhet bäst skulle organiseras. Redan 1919 – då man hade en socialdemokratisk majoritet i fullmäktige – förelåg ett förslag på samarbete med Lunds Arbetarbibliotek. Man var också medveten om att ett modernt bibliotek skulle behöva bättre lokaler än vad Ugglan kunde erbjuda.

1920 tillsatte stadsfullmäktige en kommitté för att utreda frågan om samordning mellan de båda biblioteken. Kommittén arbetade snabbt och meddelade redan i slutet av samma år att en sammanslagning vore att rekommendera – förutsatt att lokalfrågan kunde lösas. 1924 års bibliotekskommitté fick till uppgift att komma med ett konkret förslag beträffande lokal och organisation.

Lokaler för bibliotek

På 1920- och 30-talen byggdes det på många håll i Sverige hus, som enbart var avsedda att användas som bibliotek. Mest känt från den perioden är naturligtvis Stockholms stadsbibliotek, ritat av Gunnar Asplund och invigt 1928.

Lund hade inga ambitioner att satsa på nybygge. I stället letade kommittén efter lämpliga hus i kommunal ägo, som kunde anpassas till biblioteksverksamhet. Man övervägde flera möjligheter, bland annat den Werrenrathska fastigheten (här hade tidigare Lunds siste tenngjutare, Johan Werrenrath, haft sin verkstad) med adress Svartbrödersgatan 3. Huset var emellertid i för dåligt skick, så slutligen fastnade man i stället för Kyrkogatan 11, mitt emot domkyrkan. Fastigheten – som blev Stadshuset – hade köpts in av staden för att användas som förvaltningslokaler. Här avsatte man en del av bottenvåningen för det nya stadsbiblioteket.

Kyrkogatan 11. Stadshuset byggdes som ett bankpalats för Skånes Enskilda Bank. Det köptes av kommunen och har varit förvaltningsbyggnad sedan dess. Stadsbiblioteket fanns 1927 – 1970 på nedre botten, de två fönstren till vänster om porten fanns i läsesalen. Foto: Gunnar Menander.

Politiskt bråk

Beslutet om de nya lokalerna och den nya organisationen hade föregåtts av ett politiskt bråk, som resulterade i att biblioteksstyrelsen kände sig förbigången och överkörd och därför avgick. I 1924 års bibliotekskommitté ingick nämligen inte någon representant för den sittande biblioteksstyrelsen.

Kommittén gjorde en grundlig utredning, besökte Helsingborg och flera danska bibliotek och förhörde sig hos bibliotekskonsulenterna vid Skolöverstyrelsen. Man förutsatte en sammanslagning av i första hand stadsbiblioteket och arbetarbiblioteket, men påpekade att samarbete måste ske med studieförbunden och med Sagostunds rörelsen⁴¹.

De reserverade lokalerna i Stadshusets bottenvåning ansågs kunna uppfylla kravet på moderna lokaler, naturligtvis efter vissa justeringar och med ny inredning.

Personalen skulle bestå av en bibliotekarie och en vaktmästare.⁴² Tekniskt förordade man moderna arbetsmetoder: kortkatalog i stället för de tryckta katalogerna med deras eviga supplement, numrerade lånekort och bokkort så att man slapp föra de manuella liggarna över lån och återlämningar. Det mest revolutionerande var att man ville införa "öppna-hyllsystemet" – allmänheten skulle själv få leta i bokhyllorna. Biblioteket skulle hålla öppet 5 tim/dag.

Om det föreslagna "öppna-hyll-systemet" skriver den sittande biblioteksstyrelsen:

41 Sagostunds rörelsen, rörelse inom Socialdemokratiska arbetarpartiet av allmänt barnuppfostrande karaktär, grundad 1903 i Malmö av K.G. Ossiannilsson. Uppfostran sker genom sagostunder med för barnen lämpad underhållning, genom gemensamma resor, samt genom arbete i musikkårer, folkdanslag, teatergrupper, gymnastikgrupper och studiecirkel (Svensk Uppslagsbok 1953).

42 Den föreslagna personalstyrkan visade sig omedelbart för liten och utökades snabbt med timanställda biträden och en likaledes timanställd städerska. Barnavdelningen var redan från början underdimensionerad.

Omdömena om det av kommittén föreslagna amerikanska utlåningssystemet – ”öppna-hyll-systemet” – torde, även bland fackmän, vara ganska delade och otvivelaktigt har det både sina fördelar och olägenheter. För barn och sådana boklånare som sakna annan sysselsättning torde det vara lockande att få tillbringa flera timmar om dagen med att ”bläddra och riva” bland böcker, men icke så för äldre personer och dem som ha ont om tiden. Att slitningen bland böckerna måste bli större och följaktligen även reparationskostnaderna, liksom att en ökad personal behöves för övervakandet och återställandet av ordningen å bokhyllorna ligger i öppen dager.

Den sittande styrelsen är således måttligt intresserad av nymodigheterna. I en skrivelse till kommittén heter det att ”Lunds stadsbibliotek både i storlek och rikhaltigt innehåll kan mäta sig med vilket annat bibliotek som helst”. Men invändningarna hjälpte inte. 18 mars 1927 beslutar stadsfullmäktige att sammanslagningen ska ske. Den gamla biblioteksstyrelsen känner sig därför tvingad att avgå vid ett sammanträde i april 1927, då dess medlemmar enhälligt ställer sina platser till förfogande. Ordföranden professor Ewert Wrangel låter anteckna till protokollet:

I nu fattade beslut har jag deltagit och vill för egen del tillägga, att jag finner det anmärkningsvärt, att såväl stadsbibliotekarien som ordföranden i stadsbibliotekets styrelse ställts utanför utredningen om den genomgripande förändringen av biblioteket, som av stadsfullmäktige beslutats och väl nu är omedelbart förestående; samt att något större hänsyn än som synes nu skett hava bort visas personer, vilka i mer än ett fjärdedels sekel oegenlyttigt gagnat staden och dess intressen.

Den avgående styrelsen förordade pension från staden till den 80-årige Robert Hansson. Han hade då haft hand om stadsbiblioteket i 47 år. Han avled 1939.

Lisa Rolf – stadsbibliotekarie

Den 23 juni fattade stadsfullmäktige beslut om de nya lokalerna i Stadshuset, om att bevilja pengar till inredning, om stadsbibliotekariens lön och om reglemente för den kommande nya biblioteksstyrelsen. Nu agerade man snabbt.

Tjänsten som stadsbibliotekarie utannonserades i Lunds Dagblad samma dag. Efterfrågade kvalifikationer var akademisk examen och bibliotekarieutbildning. Den erbjudna lönen var inte särskilt hög med tanke på önskade kvalifikationer. Arbetsmarknaden för kvinnliga akademiker var fortfarande begränsad. Biblioteksstyrelsen resonerade som så att:

det är väl sannolikt att en manlig bibliotekarie med den föreslagna kompetensen knappast kan påräknas, men kommittén är däremot övertygad om att en fullt lämpligt kvinnlig bibliotekarie med erforderlig kompetens skall kunna erhållas för den tilltänkta lönen.

Den tilltänkta lönen var 3 200 kr plus dyrtidstillägg. Det kom in fem ansökningar, och den 28 juli utsåg biblioteksstyrelsen enhälligt Lisa Rolf.⁴³

Efter att 1926 ha genomgått Skolöverstyrelsens fyra månader långa bibliotekarieutbildning, hade Lisa Rolf fått arbete vid Stockholms stadsbibliotek, som vid den tiden var under kraftig expansion. Det av Ragnar Asplund ritade nya huvudbiblioteket skulle öppnas för allmänheten 1928 och förberedelserna inför detta var i full gång. Lisa Rolfs huvudsakliga arbetsuppgift var katalogisering. Hon utsågs också till föreståndare för biblioteket i Värtan, som hade öppnats 1923. I en notis i Biblioteksbladet 1927 framhölls just Värtanbiblioteket som ett bibliotek med rekordlån – nämligen hela fem lån per invånare.

43 Detta enligt notis i Lunds Dagblad. Det finns inga protokoll för biblioteksstyrelsen bevarade i arkiven efter aprilsammanträdet och fram till september, då Lisa Rolf har anställts och fungerar som biblioteksstyrelsens sekreterare.

Men Lisa Rolf valde att inte stanna i Stockholm, utan att söka sig till den självständigare positionen som stadsbibliotekarie i Lund och det spännande uppdraget att skapa en ny biblioteksorganisation och ett helt nytt och modernt bibliotek. Kanske lockade staden Lund? Hon var ju också bekant med förhållandena sedan studieåren och hon hade skaffat många vänner, även från tiden på Hvilan. Lisa Rolf blev stadsbibliotekarie i Lund 1 september 1927.

Lisa Rolf. Lisa Rolf 1928, som ny-tillträdd stadsbibliotekarie.
Foto: Per Bagge, Firma Per Bagges
Fotosamling, Universitetsbibliote-
ket, Lund.

I en intervju i *Sydsvenska Dagbladet*⁴⁴ med den nya stadsbibliotekarien frågas efter hennes "program". Hon förklarar att hon i första hand nu vill se till att kommittéutredningens program fullföljs

44 *Sydsvenska Dagbladet* 5 september 1927.

och att det nya stadsbiblioteket lyckligen landar i de nya lokalerna i Stadshuset. På reporterns fråga om möjligheten till ett speciellt "lundabibliotek", svarar Rolf att hon aldrig tidigare hört talas om det, men att projektet verkar intressant. Hennes intresse visade sig senare i att till årsberättelsen 1930 finns bifogat en lista på "Lundalitteratur i Lunds stadsbibliotek". Den omfattar ett 40-tal böcker, men det påpekas att studentromaner, noveller och annan skönlitteratur inte är med på listan. Men här har man faktiskt det första embryot till dagens Lundasamling.

Hur man skapar ett nytt bibliotek

Det nya stadsbiblioteket disponerade således stora delar av nedre botten i Stadshuset.

Lånedisk och utlåningshall. Bilden är från 1928, tagen från läsesalen in mot utlåningsavdelningen för vuxna. Den lilla lånedisken är strategiskt placerad så att man kunde övervaka både läsesal och utlåningshall. Den låg kvar på samma plats och användes fram till 1970, dock kompletterad med en separat informationsdisk. År 1931 hanterade man 85 000 lån här, 1969 lånade man ut 274 000 volymer vid samma disk. Längst till vänster skimtar troligen Lisa Rolf. Lägga märke till personalens randiga skyddsrockar.

Foto: Per Bagge, Firma Per Bagges Fotosamling, Universitetsbiblioteket, Lund.

Det innehöll en läsesal, en utlåningsavdelning och en lånedisk mittemellan, en anordning som för övrigt bibehölls ända fram till 1970, då biblioteket flyttade till S:t Petri kyrkogata. Vidare fanns en ungdomsavdelning och ett tidningsläsrum, båda med egen ingång från Stora Gråbrödersgatan. Det tycks ha varit vanligt att man ordnade det så att barnen hade egen ingång och att barnbibliotekets lokaler var tydligt separerade. I de nya lokalerna fanns också ett utrymme för studiecirkel och ett källarmagasin. Det sistnämnda övergavs snabbt, eftersom det var fuktigt.

Läsesal för vuxna. Läsrummet såg i princip likadant ut ända till dess biblioteket 1970 flyttade in i sitt nuvarande hus vid S:t Petri kyrkogata. När biblioteket flyttat ut rustades lokalen upp och läsesalen blev till kommunstyrelsens sammanträdesrum. Kvinnan vänd mot fotografen är Lisa Rolf.

Foto: Per Bagge, Firma Per Bagges Fotosamling, Universitetsbiblioteket, Lund.

Lisa Rolf tycks ha varit en effektiv person. Hon hade också med sig erfarenhet från Helsingborg om hur man organiserar ett nytt bibliotek (Helsingborgs bibliotek fick nya lokaler 1922) och av hur man rationellt katalogiserar stora bokbestånd.

Biblioteket i Ugglan stängdes 1 oktober, och 2–5 november flyttades böckerna till de nya lokalerna. Ungefär samtidigt kom

också arbetarbibliotekets böcker. Vid årets slut uppgick det sammanslagna bokbeståndet till totalt 15–16 000 volymer.

Rolfs första åtgärd var att gå igenom boksamlingarna och gallra sådant som var inaktuellt, trasigt och på andra sätt oanvändbart, vilket säkert var synnerligen nödvändigt eftersom de gamla biblioteken sällan gjorde sig av med någonting.

Det omfattande arbetet med katalogisering och övergång till annat lånesystem får man en glimt av i ett brev till Knut Tynell, som stod inför motsvarande arbetsuppgift i Uppsala. Lisa Rolf skriver:

Vad beträffar den tid som åtgick för omorganisationsarbetets olika grenar, så kan jag endast ge mycket konjicerade siffror. Jag tror att vi använde ca 1400 timmar till katalogisering, oräknad den tid jag själv använde till rättande av katalogkort och delvis stoppande. Vid öppnandet voro ungefär 4500 band färdigkatalogiserade. Accessioneringen däremot satte vi inte bort mycken tid på. Vi använde de gamla tryckta katalogerna för stadsbiblioteket och maskinskrivna för arbetarbiblioteket och gjorde en numrering i marginalen för det vi behöllo. På det sättet hunno vi en 4 à 500 band om dagen och till och med mera. Sista acc-numret blev 13524. Till utskrivande av borkort och påskrivning av bokfickorna skulle jag tro att ungefär 350 timmar gingo åt. En 6 à 7000 band blevo färdiga på den tiden. (Arbetarbibliotekets gamla borkort fingo duga provisoriskt. Sedan har det varit bredvidarbete i expeditionen att ersätta dem med våra nya.) Över de okatalogiserade böcker, som ändå måste vara med på de öppna hyllorna (de voro fler än de katalogiserade), gjorde vi de sista dagarna före öppnandet upp listor upptagandes endast acc.-numren. Sedermera har listorna omskrivits med förf. och titel efter acc.-katalogen. Dessa listor komplettera alltså den färdiga kortkatalogen. Detta är alltså en öppen hjärtig bekännelse om sakernas tillstånd i Lund. Hoppas Uppsala klarar sig bättre.⁴⁵

Det skulle komma att ta åtskilliga år innan kortkatalogen var komplett, långt in på 1930-talet.

45 Brev 9/11 1928. Lunds stadsarkiv. Biblioteksstyrelsens arkiv E1:2 Inkomna skrivelser 1917-1969.

Ordningsregler

Inför öppnandet av det nya biblioteket fastställde biblioteksstyrelsen ordningsregler för den som ville nyttja det nya biblioteket. Det var hyfs och ordning som gällde.

Den som skadar bibliotekets böcker måste betala för det. Man ska ha rena händer och man får inte vända bladen med vätta fingrar. Om det utbryter smittsam sjukdom i hemmet, ska böckerna genast återlämnas. Vidare gäller att man måste vara mantalsskriven i Lund för att få låna, och man får bara låna två böcker samtidigt – och av dem endast en skönlitterär. Lånetiden är 14 dagar och böter för försenade böcker är 2 öre per band och dag.

För barn gäller särskilda regler. Även barn ska vara rena om händerna och uppträda stillsamt och inte äta äpplen och karameller. Man får lånekort när man är 9 år och för att få låna vuxenböcker ska man ha fyllt 16. Vad gäller barnens eventuellt försenade böcker har man en fiffig formulering. I stället för böter blir barnet avstängt från att låna lika många dagar som boken var försenad. Dessa ordningsregler var normala för vad som gällde för folkbiblioteken på den tiden.

Skolklasserna fick turas om

Lisa Rolfs arbete med biblioteket tycks snabbt ha vunnit förtroende. 1928 deponerar Lokala bildningsutskottet sina böcker i biblioteket, 1930 kommer 500 band från folkskolorna och 1931 får biblioteket en donation om 2 000 volymer från Centralbyrån i Lund för vetenskapliga föreläsningar.

Det redan från början alltför snåla utrymmet för barn blev snabbt i stort sett ohanterligt. Lisa Rolfs efterträdare Elsa Gröné berättar i en artikel i Biblioteksbladet.

Redan samma år visade det sig att ungdomsavdelningen blivit alltför litet tilltagen. I synnerhet sedan fortsättningsskolorna och sedan även folkskolorna 1930 deponerat sina bibliotek där, var det lilla rummet packat med barn. En uppdelning gjordes, så att olika klasser fingo låna olika veckodagar, alla högst två gånger i veckan.

Men lokalen var ändå för liten för besökarantalet. Ofta fingo barn avvisas på grund av trängsel. ⁴⁶

En tillfällig förbättring uppnåddes, då Lokala bildningsutskottet flyttade ur biblioteket 1 januari 1931. Nästa möjlighet kom i september 1936.

Trängseln lättade då genom att bibliotekets tidningsrum kunde flyttas ut ur biblioteket till ett utrymme hos arbetsförmedlingen. Tack vare den lediga ytan lyckades man ordna en något bättre lokal, som innehöll både läsesal och utlåningsavdelning för barn.

Biblioteket blev snabbt populärt, inte bara bland barnen. 1926 – sista fullständiga året i Ugglan – hade stadsbiblioteket 597 låntagare och 17 455 lån. Härtill kom förstås arbetarbiblioteket siffror. 1931 hade låntagarna ökat till 3 414 och lånen till 85 000. Redan 1933 var man uppe i över 100 000 lån.

Man redovisade också användningen av läsesalen, eftersom den var en viktig service i dåtidens bibliotek. 1931 hade man nära 8 000 besök.

Barnavdelningen 1936. Man gick in till barnavdelningen från Stora Gråbrödersgatan över gården. Foto: Per Bagge, Firma Per Bagges Fotosamling, Universitetsbiblioteket, Lund.

46 *Biblioteksbladet* 1932, s. 271.

Poesin är däremot styvbarnet

Någon gång 1929, när biblioteket kommit igång ordentligt, blev Lisa Rolf intervjuad i Lunds Dagblad⁴⁷ om vad lundaborna läser. Var och en som arbetat på bibliotek ler igenkännande åt hennes svar. Herrarna läste facklitteratur, mest reseskildringar och historia, medan damerna föredrog memoarer och biografier. Vilken skönlitteratur som läses mest? Inte oväntat är svaret att det är "mera lättlästa äventyrsböcker och romaner som gå mest". Å andra sidan är Lund en lärdomsstad, så här finns en efterfrågan på det litterärt värdefulla, både bland det nyaste och bland den klassiska litteraturen. Är det någon del av litteraturen, som är lundabornas styvbarn, så är det poesin. Vad man kan köpa in – urvalet görs av en "inköpsnämnd" – begränsas av ekonomin, men Lisa Rolf vill gärna tillfredsställa alla smakriktningar. Och särskilt vill hon omhulda den speciella lundalitteraturen.

Vad gäller bokanslag, så påpekar Lisa Rolf att det blir bättre från och med 1930, eftersom riksdagen fastställt nya grunder för statsbidrag. Lund borde nu kunna få så mycket att bokinköpsanslaget kan mer än fördubblas, utan att staden får ökade utgifter.

När man minst anar det

Under våren 1931 insjuknade Lisa Rolf i magcancer. Hon vårdades på Lunds lasarett i april och maj. Därefter reste hon till sitt föräldrahem i Stockholm (hennes far hade avlidit i januari 1931, men hennes mor levde fortfarande), och togs in på Sofiahemmet. Hon avled i föräldrahemmet den 26 januari 1932. Under stor del av sjukdomsperioden höll hon kontakt med biblioteket och ledde det så gott hon kunde. Hennes vikarie och sedermera efterträdare, Elsa Gröné⁴⁸, rapporterade brevledes om stort och smått⁴⁹.

47 *Lunds Dagblad*, 1929, kopia i Lundasamlingen, ej datum. Artikeln är osignerad.

48 Elsa Gröné bytte namn till Ulfsparre, när hon gifte sig. Hon kom att leda stadsbiblioteket till 1960, då hon efterträddes av Kerstin Osborne.

49 Ett flertal brev finns i familjearkivet.

Lisa Rolf var ju egentligen stockholmsflicka, men skaffade sig från 20-talet flera band till Skåne och Lund. Det var i Hvilans folkhögskola som hon fick ett biblioteksansvar för första gången, hennes syster Carina verkade där flera år som hushållslärare. Lisa Rolf var under tjugotalet inskriven vid Lunds universitet för licentiatstudier, hon skaffade sig bibliotekserfarenhet i Helsingborg, Råå och på Universitetsbiblioteket.

I oktober 1927, då hon fått tjänsten i Lund, mantalsskrev hon sig i kvarteret Glädjen 5 med adress Kyrkogatan 19, bekvämt nära Stadsbiblioteket. 1931, samma år som hon blev sjuk, hade hon just flyttat till Altona 5, det vill säga hörnet Kyrkogatan 7/Klostergatan 2.

Ekonomiskt hade hon också klarat sig ganska bra, enligt bo-uppteckningen var boets behållning 8 141,87 kr.

Människan

Lisa Rolfs liv kan sammanfattas på olika sätt. Utifrån sett var hon framgångsrik. Hon kom från en välbärgad familj som ville och hade råd att kosta på henne (och hennes syskon) utbildning. Hon var en av de tidiga studentkorna i Uppsala och genomförde framgångsrikt sina studier. Ett tiotal år därefter hittade hon till biblioteksvärlden, blev en av pionjörerna, uppskattades tidigt för sin kompetens och slutade som framgångsrik stadsbibliotekarie i Lund. Hon blev med andra ord en framgångsrik och uppskattad yrkeskvinna.

Å andra sidan - på Lisa Rolfs tid var det svårt för de kvinnliga pionjörerna att ta sig fram. Det rådande patriarkatet gjorde allt för att hålla dem tillbaka (extremfallet är Elsa Eschelssons självmord). Kvalificerade arbeten och tjänster öppnades endast långsamt. Om man gifte sig var karriären över. Det är mot den bakgrunden som Ellen Keys särartsfeminism och Weiningers kvinnoosyn var viktiga inslag i den intensiva diskussionen om hur man skulle kunna förena kärlek och karriär. När Lisa Rolf tagit sin examen får hon, precis som många andra kvinnliga akademiker, svårt att hitta ett

arbete där hennes kvalifikationer kommer till sin rätt – hon drar sig fram på diverse jobb, bland annat flera lärarvikariat. Under tiden växlar hon studieort och bor tidvis hemma hos föräldrarna.

Diskussionen om hur en kvinna kan förena kärlek och jämställdhet påverkade säkert Lisa Rolf. Hon var livet igenom full av tvivel om den egna dugligheten. Två små grå dagböcker⁵⁰ och en handfull brev och anteckningar lämnade hon efter sig. Dagböckerna, som hon kallade sina "domböcker", innehåller spridda noteringar över en lång tid – den första nyåret 1916 och den sista augusti 1930. Sammanlagt är det knappt ett trettiotal anteckningar. Lisa Rolf skriver inte i första hand om händelser, utan hon försöker formulera en psykologisk analys av sig själv.

När hon hösten 1916 blir hon förälskad skriver hon i sin dagbok "Lyckan hägrar för mig. En människa har genom sitt blotta väsen fått solen att dansa för mig" och beskriver hänfört mannen hon mött (inga namn!). Han var redan en man i staten och tydligen meteorolog – kanske en kollega till Lisas bror Bruno. Men hennes osäkerhet – duger jag? – tar snabbt över. Förhållandet ebbar ut under hösten samma år. Kanske kan den smärtsamma insikten om svårigheterna med att ha både man och karriär ha bidragit till att relationen inte utvecklades?

I dagböckerna strävar hon efter att formulera en hållbar livshållning. Här en typisk anteckning från 11 april 1920, hon är 34 år gammal:

Min barndom och min ungdom ligga bakom mig som en kedja af lidanden och famlanden, afgörelser i blindo där jag konsekvent valde fel; utan perspektiv på hvad det gällde valde jag stundens räddning. Särskildt ungdomen var alltigenom en sådan blindgång: jag kan efteråt minnas en del punkter, där jag inte såg något val utan ansåg vägen på förhand utstakad, men där jag i verkligheten stod vid en skiljeväg och hade mitt öde i min hand, en vårdslös hand, som kastade bort sin chance som en vissnad blomma. Just nu står det för mig, hur det var på Anettes bröllop. Det var ju inte så länge efter studentexamen, om jag minns rätt, någon gång fram på sommaren.

50 Dagböckerna finns i familjens ägo

Prästen måste ha talt med mig om examen och skolan och hvad som intresserat mig där och jag måtte ha prisat mitt älsklingsämne matematiken. Hur som helst så måste prästen ha pratat med pappa om vårt samtal. Ty pappa gjorde mig sedan en fråga, om jag inte borde välja att fortsätta det ämnet i stället för att ta konsthistoria. Alltså måste detta redan då ha slagit rot hos mig, tack vare modrens bearbetning förmodligen och Göthes⁵¹ föreläsningar, som hon drog mig på. Om jag i denna stund kunde förstå vad som drog mig till konsthistorien. Att det var något nytt och gåtfullt och många stora namn? Men jag hade ju också en gång svärmat för Abel⁵² när jag läst om honom i Ord och Bild och hört entusiastisk föreläsning om honom på gymnastiken eller någon annan stans. Kanske hade jag denna afgörande tid en ständig dragning mot allt stort och snillrikt, detsamma hvad som kom mig att förlora fotfästet då jag trodde att min beundran var nog för att höja mig till mina ideal. Säkert är detta dock inte. På något sätt blef jag ju emellertid sväfvande i luften och förlorade – har jag väl någon sin haft det? – uppfattningen af mina egna konkreta möjligheter och deras ytterliga begränsning. Det var väl därför jag oförskräckt kastade mig in på filosofiföreläsningar och seminarier högt öfver min horisont, och som jag väl försträckt mig på. – Det var väl så, att jag omedvetet hade till lösen: bort från verkligheten. Åtminstone vill jag minnas att jag skrev något i min dagbok om att de stora andarnas tankar skulle dra bort tanken på mig själf – min weltzschermerz? – en min själ. Jag ville bort från alla plågende nagande tankar, och bort kom jag ju också, så långt att jag nu har all möda att leta mig tillbaka igen. Och Greta och Murre⁵³ de hjälpte mig ju, hjälpte mig att lefva det verklighetslif, jag då trådde till – öfvermänniskor voro vi ju – men hjälpte mig ju också därmed till att öfverhuvudtaget lefva, uthärda hvardagarnas ständiga nålstyggn, nynna smärtsåret till ro för några år. Jag skaffade mig en själfkänsla, en känsla af mitt eget värde, som jag kunde sätta emot de ständiga påminnelserna att jag intet var, intet dög till. Men alltför ofta bröts jag ju ner ändå, och fick börja läggandet på nytt, de oändliga spörsmålen, som ett kallt yttrande från en medmänniska kunde rasa som ett korthus.

51 Anders Georg Göthe 1846-1933. Amanuens vid Nationalmuseum, föreläste i konsthistoria vid Konstakademien.

52 Troligen den norske matematikern Niels Henrik Abel 1802-1829.

53 Greta Beckius och Ellen Landquist.

Lisa Rolf drabbades, troligen under hösten 1922, av akademiskt falskspel i männens värld. I ett brev⁵⁴ till väninnan Bettan beskriver hon hur hårt det kan vara:

Jag önskar jag vore en stor diktare. Ty sannerligen, något extraordinärt behövdes för att få något ut av min nuv. situation. Hvert jag skall här och tentera härnäst, låter jag t.v. vara. Hufvudsaken är ju att jag först läser in något. Egentligen är ju det hela så likgiltigt, godkänd skall jag väl åtminstone kunna bli på hvilketdera hållet som. Den skada B. gjort mig sitter mycket djupare. Jag använder då och då ett par nattimmar på att komplettera en afskrift af min afhandling, som min fader gjorde åt mig i fjol. När jag åter är uppe i den, känner jag att jag en gång i mitt lif har lefvat, att jag en gång har känt lyckan, att ha spelat med lifvet med mitt själförtroende – mitt själförtroende trots allt – till insats och att jag den gången inte förlorade. Men att det är denna samma insats B. mitt för min näsa stoppat i sin ficka. Och att ingen makt i världen kan öfvertyga honom om att han spelat falskt. Det vore ju ingen fara, om jag själf vore af den kaliber att jag vore lika tvärsäker på att saken bara kan ses från en sida. Det är där det ligger. Känner jag mig inte stark nog att sätta hårdt mot hårdt - och den här miljön är minsann inte ägnad att ge mig illusionen af mitt existensberättigande: att jag öfverhufvud är här och inte tar en termin i Lund på skuld är ju redan det en half kapitulation – så ser jag mig nödsakad att välja Uppsala, fast det annars syns mig som en feghet.

Tyvärre har jag inte kunnat belägga vem B. är.

Kampen mot förtvivlan, för en livsåskådning fortsätter hela livet för Lisa Rolf. Den sista anteckningen i dagböckerna är från den 19 augusti 1930, då hon är framgångsrik stadsbibliotekarie i Lund. Hon har varit på en bjudning och plötsligt träffat en bekant från Uppsalatiden. Han är "en till synes prästman" och presenterar sig som "numera docenten H. Meurling⁵⁵".

54 Original i familjens ägo. Vem Bettan är, är okänt.

55 Otydligt namn. Kan ev. vara docenten Harry Meurling, samtida i Uppsala med Lisa Rolf. Han var dock inte prästvigd.

Lisa Rolf skriver om det oväntade mötet att det "rev itu den slöja, som skiljer det förflutna från nuet". Och vidare:

Min själ då ⁵⁶, full av självsäkerhet utåt, men inåt en enda svidande förtvivlan. Min kamp den tiden att medelst en livsåskådning komma till rätta med tillvaron, min självtillit som blev till mos var gång en "livsåskådning" krasats sönder, men som ständigt byggde nya dylika. Jag ville ha talat med er om detta. Om mina spekulationer, som till sist fingo ett fäste i Kierkegaards *Sygdommen till Döden*.

Om de följande årens planlösa sökande efter verkligheten. Min nedgångstid. Arbetandet uppåt för fäste i yttre tillvaron. Nuvarande läge, utan annat fäste än arbetet och den tillfälliga skenbara arbetsdugligheten. Frukta för katastrof, när denna ger med sig. Längtan efter något att verkligen leva på. Uppgångstidens upplevelser av Beethovens sista pianosonat, det spontana, som bar när krafterna uttömts.

Gärningen

Trots sina få år som stadsbibliotekarie i Lund blev Lisa Rolf den som lade grunden till modern biblioteksverksamhet i staden. Hennes samtida hade stor respekt för hennes insatser. Professor Pelle Holm, biblioteksstyrelsens ordförande, skrev i Lunds Dagblad.

Med mycket omfattande kunskaper förenade hon en ovanlig organisationstalang, och snabbt och friktionsfritt lyckades hon genomföra omorganisationen, och skapa ett bibliotek, som fullt motsvarade den nya tidens krav. Men hon var inte bara en boksynt bibliotekstjänsteman och en dugande chef, utan hon var också en vänlig och hjälpsam rådgivare åt den boklånande allmänheten och hon lyckades mycket snart göra biblioteket till en verkligt populär institution⁵⁷.

56 Uppsalatiden.

57 *Lunds Dagblad* 27 januari 1932.

Att Lisa Rolf också vann respekt i "bibliotekssverige" framgår av minnesorden i Biblioteksbladet.

Den tillit man sålunda hyste byggde icke endast på hennes gedigna bildning och stora kunskaper ... utan framför allt på hennes personliga egenskaper: hennes klokhet, hennes förmåga av organisation och av samarbete med olika slags människor samt hennes levande intresse för bildningsarbetet i samhällets alla lager. ... Den fullständiga omorganisationen av detta bibliotek är helt hennes verk. Det gällde ej blott en förnyelse av bokbeståndet, utan det gällde att över huvud taget göra biblioteket skickat att möta en ny tid med ökade krav. Det var en uppgift som passade förträffligt för Lisa Rolf, och styrelse, personal och publik ha varit eniga i sin uppskattning av hennes arbete. Som ett yttre bevis på det förtroende man hyste för henne och hennes ledning av biblioteket kan man peka på den ovanligt stora tillströmningen av elever, som där önskade förbereda sig för biblioteksbanan.⁵⁸

En bild av personen Lisa Rolf glimtar till i notisen om hennes bortgång i tidskriften Tidevarvet. Den är osignerad, men jag gissar på att skribenten är Lisa Rolfs goda vän Emilia Fogelklou.

Personligen var hon en av "de stora tysta människorna", just den sorten som Carlyle apostroferade i en prosahymn. Mitt i ordflödenas och reklamens tid hade hon verkligen råd till att vara en av dem.⁵⁹

58 *Biblioteksbladet* 1932, s.16.

59 *Tidevarvet* 1932:6 s.3.

Emilia Fogelklou formulerade också sin bild av vännen i en dikt⁶⁰, som hon skickade till familjen efter dödsfallet:

Till Lisa

Från allt som är rent och slutet
och allt som tidigt blev brutet
och sluppit att vissna ner –

Från allt som är djupt och förteget,
som aldrig tog andras för eget
och ej syntes likt något mer –

Från allt vad i fröjd man fått skåda -
i själar och skogar – att båda
en Skönhet oändlig, som ger –

Från allt som spörjer och anar
och i djupet begrundande spanar
och ordlöst trängtar och ber –

Från allt som i stillhet kan lida
och törnenas slingor så svida,
att andra blott rosorna ser –

- där strömmar en vind, när du svinner
och Evigheten dig vinner
och hemlighetsfyllt mot oss ler.

60 Opublicerad. Original i familjens ägo.